

Dostojanstvo siromaha

Siromasi u Bibliji

Pero VIDOVIĆ

Sažetak

Od raznovrsnih siromaha u biblijskom svijetu, autor članka — ne samo zbog aktualnosti s našim prilikama — ističe došljake (prognanike), sirote i udovice. Na zemlji, koja je Božji dar svima (usp. Pnz 15,7) i koja ostaje Gospodnja (usp. Lev 25,23), Božja je volja da nitko ne bude siromah (usp. Pnz 15,4).

Sve dok se ta odredba pokazuje neprovedivom, u Zakonu stoji: »Zapovijedam ti: širom otvaraj svoju ruku... svome siromahu« (Pnz 15,11). Jahve, kao »otac« i »branitelj« (Ps 68,6) siromaha, sâm se »diže« (Ps 76,10) protiv tlačitelja. Siromasi postaju takoreći »Božji siromasi«, 'anawim. Taj pojam označuje življenje u predanju Bogu, prepuštenost njegovoj pravednosti.

Biblijski ideal nije međutim siromaština, nego šalôm, materijalni i duhovni prosperitet. Isus otklanja i »varavo bogatstvo« (Mt 13,22) i brani dostojanstvo siromaha. Iz njegova Govora na gori Matej i Luka iznose svaki po jedan vidik glede siromaha. Dok Matej (5,3) uzdiže stav otvorenosti »siromaha« ('anawim) za kraljevstvo Božje (takvi imaju već riznicu Kraljevstva), dotle Luka (6,20) ističe »Božju pobunu« u Isusu Kristu protiv bijede (usp. Ps 76,10).

Uvod

Prije nego sam počeo pisati ove retke¹ nazvao sam nekoliko poznanika koji se svakodnevno družu s Biblijom i pitao sam ih pojedinačno da pomoću »slobodnih asocijacija« kažu jednu rečenicu iz Svetog pisma u vezi sa siromaštvom. Svaki mi je naveo prvo blaženstvo iz Matejeva izvještaja o Isusovu govoru na gori: »Blago siromasima duhom: njihovo je kraljevstvo nebesko« (Mt 5,3). Pisac trećeg evanđelja nema matejevske precizacije »duhom«, nego jednostavno: »Blago vama, siromasi: vaše je kraljevstvo Božje« (Lk 6,20). Grčka riječ za »blago« u izvornom tekstu evanđelja glasi »makarios«,² a znači još i »blagoslovljen«, »sretan«. ³ Nisu li to

1 Ovaj je tekst priređen za prigodu stručnog skupa »Svekolika briga za stare i nemoćne osobe te odgoj za karitativan rad« koji je organizirala Katolička udruga »Kap dobrote« povodom 25. obljetnice karitativnog apostolata o. Antuna Cveka DI, Zagreb, 28. siječnja 1995.

2 U transliteriranju biblijskih, hebrejskih i grčkih riječi slijedimo, s namjerom da bi čitanje bilo olakšano, na neznatno pojednostavljen način: »Biblica 1982: Instructions for Contributors«. Poznavatelj biblijskih jezika lako će rekonstruirati izvorni oblik transliteriranih riječi.

prelijepi nazivi za ljudska bića koja žive u stanju kao što su bijeda i siromaštvo!? Prije nego ovo pitanje postavimo možda i oštrije pokušat ćemo ubrati i zrnice odgovora iz poslanice koja se pripisuje Jakovu, »bratu Gospodinovu« (usp. Mt 13,55). Jakovljevi tekst nećemo čitati doslovce, nego ćemo ga targumistički, pa i midrašistički, malo aktualizirati:

Zamislite, piše Jakov, da vam dođu istodobno dva čovjeka, jedan lijepo odjeven sa zlatnim prstenom na ruci, a drugi je siromah, upravo bijedno obučen.

Okrenete se odmah sa svom pažnjom čovjeku u elegantnom odijelu, uvedete ga u svoj dom, pokažete mu ugodno sjedalo i kažete: 'Izvolite, sjednite, lijepo se osjećajte!' Vratite se nakon toga i kažete preko volje siromahu: 'Pričekaj tu', i ostavite ga možda da sjedne na tlo pred vratima, čekajući na štogod od preostale hrane, ili na koju kunu.

Postupivši tako, prijatelji dragi, niste li sudili pristrano jer ste pravili razlike među ljudima?

Slušajte stoga: Zar ne znate da je Bog izabrao one koju su siromašni u očima svijeta? Učinio ih je bogatima vjerom, baštinicima kraljevstva...

A vi? Niste li svojim postupkom zanijekali njihovo dostojanstvo? (usp. Jak 2,2–6).⁴

Slušajući blaženstva o siromasima, pa zatim »Jakovljevi tekst«, možda se upitamo: postoji li u Bibliji nekakav »ideal siromaštva« ili je ono — da se poslužimo riječima J. Duponta — »zlo protiv kojeg se treba boriti«?⁵ U traženju odgovora na ovo pitanje⁶ valjat će nam se prošetati Biblijom. Naš će put biti pomalo kružan, na ovaj način:

A — Tko su biblijski siromasi?,

B — Neka »ne bude siromaha kod tebe« (Pnz 15,4),

B' — Dostojanstvo iz bijede,

A' — »Blago vama, siromasi: vaše je kraljevstvo Božje« (Lk 6,20).

3 Usp. M. ZERWICK & M. GROSVENOR, *A Grammatical Analysis of the Greek New Testament*, Vol I, Bibl. Institute Press, Rome, 1974, str. 9.

4 Usp. *Les Dossiers de la Bible* 32 (1990), str. 10–11.

5 J. DUPONT, *Il messaggio delle beatitudini* (nasl. izv. *Le message des Béatitudes*), Grignani, Torino, 1979, str. 13.

6 Uz izričito citirane navodim i djela onih autora kojima se također osjećam dužan u pripremanju ovog radu: J. PIXLEY, »'Peuple de Dieu' dans la tradition biblique«, *Concilium*, 196 (1984), str. 33–42; E. SCHILLEBEECKX, »Les ministères dans l'Église des pauvres«, *Concilium*, 196 (1984), str. 157–171; W. WISKIRCHEN, »Arme in Geiste«, *Praktisches Bibellexikon*, str. 69–70; Od istog autora u istom leksikonu je članak: »Armut«, str. 70–72; K. PAURITSCH, »Anawim«, *Praktisches Bibellexikon*, str. 34–35; H. MERKLEIN, »ptôchos, ptôcheia, ptôcheuo« *EWNT* 3, str. 466–472; E. LIPINSKI, »Pauvreté«, *Dictionnaire Encyclopedique de la Bible* (dalje: DEB), Brepols, Maredsous, 1987, str. 993–994; J. HAYNEUVE, »Bienheureux les pauvres en esprit«, *Christus*, 24 (1959), str. 528–535; J. GNILKA, *Die Theologie des Neuen Testaments*, Herder, Freiburg, 1994; R. SCHNACKENBURG, *Die Person Jesu Christi im Spiegel der vier Evangelien*, Herder, Freiburg–Basel–Wien, 1993.

A. *Tko su biblijski siromasi?*

Prapočetak naroda koji ćemo zvati biblijskim, izabranim, izraelskim, označen je seobom jednog nomada, Abrahama, koji je krenuo sa svojom pratnjom i stadima u 19. ili 18. st. pr. Kr. iz Mezopotamije, iz Ura Kaldejskog prema Haranu, a zatim u kanaansku zemlju. Tada i u čitavom razdoblju povijesti biblijskog naroda koje je obilježeno nomadskim i polunomadskim načinom života, kada su se ta plemena zajedno selila i ljudi su bili izravno i egzistencijalno upućeni jedni na druge, nije ni moglo biti oštrije podijeljenosti na bogate i siromašne. Pojava klasa, socio-ekonomske razlučivosti u narodu, nastanak individualnog siromaštva, vezani su za smještaj u obećanoj i darovanoj zemlji, a pogotovo za nastanak monarhije.⁷ Rječito je u tom kontekstu Samuelovo obrazloženje izraelskim starješinama koji su od njega zahtjevali da im postavi kralja »kao što je to kod svih drugih naroda« (1 Sam 8,5). »Kralj će«, upozoruje Samuel, »uzimati vaše sinove da mu služe kod bojnih kola..., postavljat će tisućnike i pedesetnike; orat će oni njegovu zemlju...; Uzimat će vaše kćeri da mu priređuju mirisne pomasti, da mu kuhaju i peku; Uzimat će najbolja vaša polja« (1 Sam 8,11–14). Kraljevski dvor postavlja razne dvorane, službenike (usp. 1 Sam 22,7). Niču obrti (1 Ljet 4,23), razvija se trgovina (2 Ljet 9,14; usp. 1 Kr 10,15). U zemlji se zamjećuje procvat, puna je »srebra i zlata«... (Iz 2,7; usp. Hoš 12,9), »Izrael je ... sebi dvorove sagradio; Juda je namnožio gradove tvrde« (Hoš 8,14; usp. Am 3,15; 5,11). Prvaci naroda leže »na bjelokosnim posteljama, na počivaljkama izvaljeni, jedu janjad...« (Am 6,4; usp. Iz 5,11), »ohole kćeri sionske ... grivnama na nozi zveckaju« (Iz 4,16).

Biblijski pisci postaju kritični, ne zbog prosperiteta nego nepravda koje se pojavljuju. Moćnici naime gomilajući imanja, »kuću kući« primiču i »polje s poljem sastavljaju« dok sve mjesto ne zauzmu (usp. Iz 5,8), služe se »bezakonjima«, zakidaju, u rukama im je »kriva tezulja« (usp. Hoš 12,9), jer suci »za mitom hlepe..., siroti pravdu uskraćuju, udovička parnica ne stiže k njima« (Iz 1,23; usp. Mih 3,11). Amos se tuži na nemilosrdnost prema dužnicima jer moćnici »prodavahu pravednika za srebro i nevoljnika za sandale« (Am 2,6).

Mogao bi se napraviti poveliki popis vrsta siromaha, »sudbinskih« (nemoćni, gubavci, sakati, slijepi, hromi...: usp. Lk 14,21) i socio-ekonomskih (najamnici, prosjaci...) o kojima je riječ u Starom i Novom zavjetu. Novi zavjet je uz to osjetljiv i za one koji su isključeni zbog obredne čistoće kao

7 Šaul, kao prvi izraelski kralj, koji stoluje u Gibeji, vlada oko 1030–1010. pr. Kr. Kralj David (oko 1010–970. pr. Kr.) osvaja oko 1000. pr. Kr. Jeruzalem koji postaje glavni grad monarhije. Kraljevina će zablistati za kraljevanja Davidova sina Salomona (oko 970–931. pr. Kr.), koji je dao sagraditi Hram. Nakon njega kraljevstvo se cijepa na Izrael i Judu.

što su pastiri (jer su u doticaju sa stočnim gnojivom), carinici (koji rade za strance)... Pismoznanci su također bili siromašniji dio naroda jer su nenaplativo trebali naučavati. Da bi preživjeli, morali su raditi i manualno (usp. Pavlov slučaj, 2 Sol 3,8–9).⁸

Biblija je ipak posebno senzibilna za tri vrste siromaha: za udovice, siročad i strance. Budući da su sve tri navedene vrste veoma aktualne u našim domovinskim okolnostima, osvrnut ćemo se sada, a također i nešto poslije, na njih.

Prema starom orijentalnom običajniku izraz *udovica* je bio precizni pravni termin. Žena je bila smatrana udovicom, *'almanah*, ako joj muž premine, i nema odraslog sina da bi je uzdržavao ni muževljeva brata s kojim bi se prema »običajniku levirata« (tzv. »djevverska dužnost«, usp. Post 38,8) sjedinila. Takva ju je situacija činila jako izoliranom. Udajom se već bila odvojila od obitelji porijekla, a udovištvom i od muževljeve obitelji. Postojala je neka mogućnost da se vrati u očev dom (usp. Post 38,11: Erina udovica Tamara odlazi živjeti u »očevu domu«), osim ako je svećenikova kći (Lev 22,13). Nije bila isključena ponovna udaja, osim za svećenika koji se nije mogao oženiti udovicom (usp. Lev 21,14; Ez 44,22). Život udovica bio je često bijedan. Otkrivaju to i riječi udovice iz Sarafte koja kaže proroku Iliji: »...nemam do pregršti brašna u ćupu« (1Kr 17,12). Teško stanje opustošenog Jeruzalema pred kraj babilonskog sužanjstva⁹ u »Knjizi Izraelove utjehe« Izaija uspoređuje s udovičkim stanjem: »Ne boj se, nećeš se postidjeti... Zaboravit ćeš sramotu svoje mladosti i više se nećeš spominjati rugla udovištva svoga« (Iz 54,4).

Siročetom (*yatôm*) smatralo se dijete koje je izgubilo oca. Jednomu ili više njih, zajedno s majkom, koja je udovica, kao osobama bez obrane, bila je potrebna zaštićenost.

Pridošlica (hebr: *ger*) je bio prognanik, izbjeglica, osamljenik, kojemu je potrebna zaštita izvan njegova zavičaja i u zajednici koja nije njegova. Mogli su to biti leviti koji nemaju svoj vlastiti teritorij (usp. Suci 17,7–9) kao sva druga Izraelova plemena te im je bila potrebna zakonska zaštita. Velik dio pridošlica (došljaka) je dolazio iz bivšeg sjevernog kraljevstva u kojem je stanje bilo mnogo gore nego u Judi, osobito od g. 722. pr. Kr. (ili

8 O stavu helenističkih misionara (Pavla, Barnabe...) prema siromaštvu, radu i sukobu oko materijalnog uzdržavanja misionara piše zanimljivo Z. I. HERMAN u K. RAHNER & Z. I. HERMAN, *Siromašni poradi kraljevstva Božjega. Teološki–biblijski–pastoralni vidici*, KS, Zagreb, 1990, posebno str. 64–76. Na hrvatskom (i dijelom na slovenskom) je objavljen i zbornik: *Redovničko siromaštvo – Kristov znak danas. Zbornik radova V. redovničkog tjedna* (ured. LJ. MARAČIĆ), Konf. VRPJ i Unija VRPJ, Zagreb, 1977. Neobično je da na tom »tjednu« nije bilo ni jedno predavanje s prikazom siromaštvu u Bibliji kao cjelini.

9 Vrijeme babilonskog sužanjstva ili egzila počinje od g. 587. pr. Kr. Tada je neobabilonski kralj Nabukodonozor II. razrušio Jeruzalem, oslijepio judejskog kralja, ubio mu sinove, odveo mnogo sužnjeva u Babilon. Vrijeme egzila prestaje ubrzo nakon dolaska perzijskog kralja Kira u Babilon, g. 538. pr. Kr.

721.) kada Salmanasar V. osvaja Samariju i odvodi velik dio pučanstva. Time je sjeverno kraljevstvo i prestalo postojati. Ukoliko su ti došljaci bili obrezani, nešto su se lakše mogli uklopiti u novu sredinu, sudjelovati u obredima. Za neobrezane je zakon bio jasan: »Ako bi stranac koji među vama boravi htio svetkovati Pashu u čast Jahvi, svi se njegovi muški moraju obrezati. Tek tada neka pristupi i slavi je, jer je tada kao i domorodac zemlje. Ali neobrezani ne smije od nje jesti« (Izl 12,48). Takvim izbjeglicama kao došljacima, čak i obrezanima, a naročito neobrezanima, život nije bio lagan u novoj sredini i bila im je stoga potrebna zaštita.

U Ponovljenom zakonu, ali i u drugim dijelovima Biblije, dosta je česta sintagma »došljak (stranac, tuđinac), sirota i udovica« (Pnz 14,29;16,11. 14; Jr 7,6; Ps 146,9).

B. Neka »ne bude siromaha kod tebe« (Pnz 15,4)

U obranu siromašnih na području koje povijesno obuhvaća Biblija¹⁰ ustaju neumoljivo proroci. Zakon (Tora) ih nastoji zaštititi. I u ostalim biblijskim tekstovima veoma je česta zauzetost za one koje tare bijeda.

Izaija, prorok koji poziva na vjeru, ali koja se mora konkretizirati u socijalnom i političkom životu, obara se na one koji »kuću kući« primiču i »polje s poljem sastavljaju« dok sve mjesto ne zauzmu (usp. Iz 5,8). Taj prorok iz 8. st. pr. Kr.¹¹ želi istaknuti da ne govori u svoje ime. Sâm »Jahve dolazi *na sud* sa starješinama i glavarima svoga naroda: 'Vinograd ste moj opustošili, u vašim je kućama što otete siromahu. S kojim pravom narod moj tlačite i gazite lice siromaha?'« (Iz 3,14–15; usp. Am 4,1; 5,12; Ps 82,3).

Protiv nemilosrdnih moćnika prema svojim dužnicima koji »prodavahu pravednika za srebro i nevoljnika za sandale« ustaje prorok Amos (Am 2,6). Taj prorok koji je zbog svoje oštine bio protjeran iz zemlje, diže glas i protiv bogatašica jer te »krave bašanske« tlače potrebite, ugnjetavaju siromahe (usp. Am 4,1). Sucima u čijim je rukama »kriva tezulja« (usp. Hoš 12,9; Iz 1,23; Mih 3,11). otvoreno će se suprotstaviti prorok Hošea koji bi htio da između Boga i njegova naroda bude zaručnička povezanost.

10 Na Starom istoku općenito bogovi imaju smisla za pravednost. Svako dobro uređeno kraljevstvo koje očekuje zaštitu bogova mora štitiiti slabe. U grčkom se svijetu doduše pokazuje razumijevanje za uzroke siromaštva. Susreće se i shvaćanje da se bogovi pojavljuju u skromnom obličju. Ipak nema nikakvog moralnog ili religioznog uzdizanja stanja siromaštva. U socijalnim konfliktima siromah ne može čak ni zazivati bogove u pomoć (usp: F. HAUCK, »*ptôchos ktl*«, *Theological Dictionary of the New Testament* (nasl. izv: Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament /dalje: TDNT/) 6, 887).

11 Riječ je o tzv. »Protoizaiji« ili »Prvom Izaiji«, piscu prvih 39 poglavlja Izajijine knjige.

Što se Tore tiče, deuteronomski zakon zahtijeva od pripadnika biblijskog naroda da ne »traži kamata od svoga brata« (Pnz 23,20), da prema siromahu ne bude »srca tvrda i ne zatvara svoje ruke...« (Pnz 15,7), da ne zakida najamnika, nego da mu svaki dan preda »zaradu prije nego sunce zađe...« Tako neće najmnik na njega vapiti Jahvi... (usp. Pnz 24,14). »A ako on bude siromah«, kaže se u Pnz, »nemoj lijegati s njegovim zalogom, o zalasku sunca moraš mu vratiti zalog da on mogne spavati u svome ogrtaču i tebe blagoslivljati« (Pnz 24,12–13). Prema deuteronomskom zakonu moraju se na kraju svake sedme godine dužnicima oprostiti dugovi. Protiv izigravanja toga propisa upozoruje: »Čuvaj se da ti se u srcu ne porodi opaka misao te rekneš: Sedma se godina, godina otpuštanja dugova, već približuje — i da prijekim okom pogledaš svoga siromašnog brata i ništa mu ne dadneš. On bi zazvao Jahvu protiv tebe i grijeh bi bio na tebi. Daj mu rado, a ne da ti srce bude zlovoljno kad mu daješ, jer će te zbog toga blagoslivljati Jahve, Bog tvoj...« (Pnz 15,9–11).

Skup zakona i običaju u tzv. »Knjizi saveza« (Izl 20,22–23,33) zauzima se, uz ostale, i za robove: »Kad za roba kupiš jednog Hebreja, neka služi šest godina. Sedme godine neka ode bez otkupnine, slobodan« (Izl 21,2). U subotnjoj godini se sa zemlje treba hraniti sirotinja (usp. Izl 23 10–11).

Proroci i Zakon su, kako smo već spomenuli, veoma osjetljivi za udovice, siročad i došljake. Ponovljeni zakon uspješno motivira postupak prema siročadi i udovicama: »Jer Jahve, Bog vaš, Bog je nad bogovima... jak i strašan, koji nije pristran i ne da se podmititi; daje pravdu siroti i udovici« (Pnz 10,17–18). »Kad žanješ žito na svojoj njivi pa zaboraviš snop na njoj, ne vraćaj se po nj; neka ostane došljaku, siroti i udovici da te Jahve, Bog tvoj, blagoslovi...« (Pnz 24,19). U obredu blagoslova i prokletstva stoji: »Proklet bio koji krnji prava došljaka, sirote i udovice« (Pnz 27,19). »Knjiga saveza« je u svezi s problemom o kojem je riječ također rigorozna: »Ne cvilite udovice i siročeta! Ako ih ucviliš i oni zavape k meni, sigurno ću njihove vapaje uslišati. Moj će se gnjev raspaliti, i mačem ću vas pogubiti. Tako će vam žene ostati udovice a djeca siročad« (Izl 22,21–23).

Zauzimanje za došljake je religiozno i psihološki dobro motivirano povijesno–spasenjskim događajem: »Ljubite i vi pridošlice, jer ste i sami bili pridošlice u zemlji egipatskoj« (Pnz 10,18). Ili u Knjizi saveza: »Ne tlači pridošlicu niti mu nanosi nepravde, jer ste i sami bili pridošlice u zemlji egipatskoj« (Izl 22,20).

»Zakon svetosti« u kojem Jahve daje težinu propisima riječima: »Sveti budite! Jer sam svet ja, Jahve, Bog vaš« (usp. Lev 19,2) traži da se ljubi »bližnjega svoga kao samoga sebe« (Lev 19,18), a u svezi sa stavom prema strancima upozoruje: »Stranac koji s vama boravi neka vam bude kao sunarodnjak; ljubi ga kao sebe samoga. Ta i vi ste bili stranci u egipatskoj zemlji« (Lev 19,34).

U svezi s tuđincima, sirotama i udovicama u svojim opomenama prorok Jeremija podsjeća na Gospodnju riječ: »Ovako govori Jahve: 'Činite pravo i pravicu, izbavite potlačene iz ruku tlačitelja! Ne činite krivo strancu, siroti, udovici, ne tlačite ih...'« (Jr 22,3).

Jutarnji psalam 146, kojim počinje treći Hillel, najvećim dijelom je posvećen Bogu kao pomoćniku i zaštitniku siromašnih. On je Jahve, koji »štiti tuđince, sirote i udovice podupire« (Ps 146,9).¹² A prema drugom psalmu Bog je »otac sirota, branitelj udovica« (Ps 68,6).

Što se tiče biblijske mudrosne literature¹³ zaustavit ćemo se na na jednom retku iz knjige Izreka. Tamo stoji: »Nemoj pljačkati siromaha... i ne gazi ubogoga na sudu. Jer će Jahve parbiti parbu njihovu, i otet će život onima koji ga njima otimaju« (Izr 22,22).

Veoma je rano, čini se, postojao u Izraelu običaj zaklada, neke vrste »Caritasa«, za siromašne. U svezi s tim čitamo u Knjizi Makabejaca: »Veliki mu svećenik objasni da su to pohrane udovica i siročadi« (2 Mak 3,10).¹⁴ U ranom kršćanstvu udovice¹⁵ su mogle naći utočište u svojim kršćanskim zajednicama, bilo im je omogućeno obavljati i određene službe (usp. 1 Tim 5,9–16). Dj svjedoče o primjeru nezadovoljstva zbog nedovoljne skrbi za udovice (usp. Dj 6,1).¹⁶ Prve kršćanske zajednice su dobro znale da se njihov Učitelj poistovjećuje s onima koji su najugro-

- 12 Psalam 146 je zgusnuti sažetak o odnosu Biblije prema raznim vrstama siromaha. Najizričnije retke u tom smislu navodimo:
(5)»Blago onom kome je *pomoćnik* Bog Jakovljevi/ kome je ufanje u Jahvi, Bogu njegovu./ (6)koji stvori nebo i zemlju,/ more i sve što je u njima;/ (7)*potlačenima* vraća pravicu, a *gladnima* kruha daje. Jahve *oslobada* sužnje.../ (8)Jahve uspravlja *prignute*.../ (9)Jahve štiti *tuđince, sirote i udovice* podupire, a grešnicima mrsi putove./ (10)Jahve će kraljevati dovijeka«. Usp. također Ps 72,1–4.
- 13 Mudrosna literatura zna biti veoma kritična prema siromasima koji su u takvom stanju zbog vlastitog životnog ponašanja. Tako u knjizi Izreka stoji: »Tko ljubi veselje, postaje siromah, i tko ljubi vino i mirisno ulje, ne obogati se« (Izr 21,17); ili: »A ti, dokle ćeš, lijencino, spavati... doći će tvoje siromaštvo kao skitač i tvoja oskudica kao oružnik« (Izr 6,9.11).
- 14 Judaizam su od makabejskih vremena pratile razne socijalne nevolje (ratovi, ekstremni pokreti...). Nailazimo na međusobno sasvim oprečna mišljenja o siromaštvu. S jedne strane, može se govoriti o nekoj vrsti »etosa siromaštva«. U tom smislu Akiba kaže: »Siromaštvo Jakovljeve kćeri lijepo je poput derdana oko vrata konja bijelca« (E. BMMEL: »*ptôchos ktl*«, TDNT 6, 899).
S druge strane susreće se potpuno nerazumijevanje prema siromahu, u prvom redu stoga što se zbog bijede nije mogao dati na studij Tore. Navodi se da je Jehošua Ben Levi rekao: »Siromah kao da ne postoji za društvo, uvršten među 'mrtve' zajedno s gubavima, slijepima i onima bez djece« (E. BMMEL: »*ptôchos ktl*«, TDNT 6, 906).
- 15 Čini se da su i u Hramu udovice mogle računati na zaštitu, neko utočište. Lk 2,37 donosi: »Nije (Ana) napuštala Hrama, nego je postovima i molitvama danju i noću služila Bogu«. Vidi također: 2 Mak 3,10.
- 16 Taj slučaj je bio povod za ustanovljenje »sedmorice« koji su na početku imali upravo karitativnu službu (usp. Dj 6,2). O smislu za solidarnost u prvotnoj zajednici svjedoče Dj 2,44.45: »Svi koji prigriše vjeru... sva bi imanja i dobra prodali, *porazdijelili* svima kako bi tko trebao«.

ženiji. Matej, naime, bilježi Gospodinove riječi: »Jer bijah gladan, i dajte mi jesti; bijah žedan, i napojite me; bijah putnik, i primiste me; bijah gol, i obukoste me...« (Mt 25,35). Ili: »... meni ste učinili koliko ste učinili jednome od ove moje najmanje braće« (Mt 25,40).

Mislim da iz navedenih biblijskih tekstova o siromasima, koji nužno čine sužen — ali reprezentativan — izbor, možemo ipak dobiti jasnu predodžbu biblijskog odnosa prema siromašnima.¹⁷ U zauzimanju za njih Zakon, Proroci i drugi svetopisamski spisi pozivaju se na samog Jahvu, koji je njihov zaštitnik. Drugi važan element, koji ističem, u povezanosti je sa zemljom. Zemlju ne može nitko, pojedinac niti zajednica, koristiti sebično po volji, jer ona prema Svetom pismu i ne pripada sasvim nama, ni pojedincu ni zajednici. Zemlja je darovana narodu, i to čitavom. Ponovljeni je zakon u toj točki je izričit: »Nađe li se kod tebe kakav siromah... u zemlji što ti je Jahve Bog tvoj *dadne*, ne budi srca tvrda i ne zatvaraj svoje ruke...« (Pnz 15,7). Levitski zakon je u istoj točki kategoričan: »Zemlja se ne smije prodati potpuno, jer zemlja *pripada meni*, dok ste vi samo stranci i gosti kod mene« (Lev 25,23). Jahve je nije povjerio samo nekima, nego svima.

Treća i, držim, najvažnija misao svetopisamskog odnosa prema siromasima, što je biblijski sažetak i zaključak glede siromaha, zapisana je u Ponovljenom zakonu gdje doslovno piše »...da ne bude siromaha kod tebe« (Pnz 15,4). To je načelo stavio u sasvim novi horizont Isus Krist kada se poistovjetio sa siromasima u svojem Govoru na gori. Biblijski je, dakle, stav: *Neka bijede uopće ne bude, tj.: Neka nitko na Gospodnjoj zemlji ne bude siromah.*

B'. Dostojanstvo iz bijede

U Zakonu je rečeno, kako smo upravo vidjeli, da je Gospodnja volja da ne bude uopće siromaha u njegovoj zemlji (usp. Pnz 15,4). No u samom Zakonu brzo se razabire da je to samo ideal prema kojemu će stanovnici zemlje samo težiti, a koji će se u ljudskoj stvarnosti očitovati tko zna kako

17 Naša je zadaća upozoriti kako Biblija gleda na fenomen siromaštva, siromašnih. Bilo bi pogrešno da se pritom dobije dojam da je Sveto pismo protiv posjedovanja, bogatstva. Citiram nekoliko biblijskih tekstova na temelju kojih ćemo saznati kakav je biblijski stav prema bogatstvu: »Blago čovjeku koji se boji Jahve... Blagostanje i bogatstvo bit će u domu njegovu...« (Ps 112,1). Sirah hvali Salomona: »U ime Gospodina Boga... nakupio si zlata i kositra i namnožio srebra kao olava« (Sir 47,18). Mudrac u Izr 30,8 ipak moli: »...ne daj mi ni siromaštva ni bogatstva«. Biblijski »junaci« su bogati, ugledni, blagoslovljeni (Izak, Salomon, Job, Suzana...; Post 26,13–14; Izr 28,19); Mudrac ne zaboravlja staviti u pitanje možebitno mišljenje da je svako bogatstvo blagoslov... (Izr 28,8). »Dobro je ime bolje od velika bogatstva...« (Izr 22,1). »Bolji je siromah koji živi bezazleno nego bogataš koji kroči krivim putem« (Izr 28,6). U Novom zavjetu su i bogati uz Isusa: Lazar, Marta, Marija, »žene koje su ih pomagale svojim dobrima« (Lk 8,3), Zakej (Lk 19).

dugo kao veća ili manja utopija. S punim realizmom zakonski tekst zato nešto kasnije kaže: »Kako siromaha nikada neće nestati iz zemlje, zapovijedam ti: širom otvaraj svoju ruku svome bratu, svome siromahu i potrebitu u zemlji svojoj« (Pnz 15,11). Od vladara se očekivalo prema Bibliji, ali i na Starom orijentu općenito, da bude zaštitnik siromašnih. Pod tim vidom je veoma impresivan Ps 72.¹⁸ Kralj, međutim, koji će se prema tom psalmu »smilovat ...ubogu i siromahu i spasit ...život nevoljniku: oslobodit ...ih nepravde i nasilja, jer je dragocjena u njegovim očima krv njihova«, nije se mogao prepoznati u kraljevima koji su se izmjenjivali u biblijskom narodu. Prorok Izaija zato najavljuje za budućnost pravednoga vladara, mladicu »iz panja Jišajeva« (Iz 11,1).

Za sadašnjost je naprotiv bilo važno istaknuti kako se Bogu ne mile tlačitelji (usp. Ps 72) i još više koliko mu je stalo do siromaha. Postupak prema siromahu pokazuje se u čvrstoj svezi sa stavom prema Bogu. »Tko tlači siromaha«, čitamo u Knjizi Izreka, »huli na stvoritelja, a časti ga tko je milostiv ubogomu« (Izr 14,31). Ili tome slično: »Tko se ruga siromahu podruguje se stvoritelju njegovu...« (Izr 17,5). Ben Sirah podsjeća i opominje: »Molitva siromaha ide pravo u uši Božje i presuda će brzo stići« (Sir 21,5). Za Psalmista Jahve je »Otac sirota« (Ps 68,6) i zbog toga imaju upravo oni razloga biti radosni: »Gledajte *ubogi* i radujte se, nek vam oživi srce... Jer siromahe Jahve čuje...« (Ps 69,33–34).

U nastajanju nazivlja za siromahe, koje je u hebrejskoj Bibliji raznovrsno,¹⁹ imalo je bez sumnje snažan utjecaj takvo shvaćanje Božje blizine sa siromašnima i potlačenima. Relativno često, 24 puta (13 puta u Psalmima, 7 puta u Prorocima i 4 puta u mudrosnoj literaturi), javlja se riječ '*anawim*'²⁰ koju ne možemo jednostavno izreći na hrvatskom, jer sadrži

18 Ps 72 obično se tumači u mesijanskom smislu. Pjeva o pravednom kralju kojeg prati prosperitet i krase zauzetost za potrebite. Ovdje je samo nekoliko redaka:

(1) »Bože, sud svoj daj kralju/ i svoju pravdu sinu kraljevu./ (2) Nek puku tvojem sudi pravedno,/ *siromasima* po pravici./ Nek bregovi narodu urode mirom,/ a brežuljci pravdom./ Sudit će pravo *ubogim* pučanima,/ djeci *siromaha* donijet će spasenje./ a tlačitelja on će smrviti.../ (12) On će spasiti *siromaha* koji uzdiše,/ *nevoljnika* koji pomoćnika nema;/ (13) smilovat će se *ubogu i siromahu*/ i spasit će život *nevoljniku*:/ (14) oslobodit će ih nepravde i nasilja,/ jer je dragocjena u njegovim očima krv njihova«.

19 Najneutralniji termin za siromaštvo u hebrejskoj Bibliji vjerojatno je »*raš*« koji označuje gospodarsko, socijalno siromaštvo. Mudrac u knjizi Izreka moli: »...ne daj mi ni siromaštva (*raš*) ni bogatstva« (Izr 30,8). »*Dal*« ima značenje »malen, skroman, siromašan«: Iz 10,2; 26,6; Sef 3,12... Dobar i sažet prikaz nazivlja o siromaštvu u hebrejskoj Bibliji nalazi se u R. MARTIN-ACHARD, »*nh* II Essere misero«, E. JENNI — C. WESTERMANN, *Dizionario Teologico dell'Antico Testamento* 2 (nadalje: DTAT; nasl. orig: *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament*), Marietti, Torino, 1978, str. 308–315.

20 Korijen riječi '*ani*/*anaw* je '*nh* znači: 1) »odgovoriti«, 2) »biti bijedan«, 3) »izmoriti se«. '*ani* je »stav kojim se pokazuje spremnost da se na nešto odgovori i da se to izvrši«, i kasnije »stav inferiornosti, zgrčenosti, preme onome tko zahtijeva odgovor«. Termini '*ani* i '*anaw* (siromašan, ponizan, zgrčen, ljubak, krotak), koji su veoma bliski

značenja kao što su, i *siromašan*, i *pobožan*, i *ponizan*. Hrvatski prevoditelj Biblije pretače tu riječ na hrvatski jezik s više naziva: *ponizni*, *maleni*, *ubogi*, *sirotinja*.

Zbog važnosti izraza *'anawim*, da bismo ušli u njegovo značenje, najbolje je da se zaustavimo na nekoliko primjera u Psalmima, Prorocima i Mudrosnoj literaturi gdje se ta riječ javlja.

U prorocima se govori 7 puta o *'anawim*. »Žrtve su socijalne nepravde«, ²¹ što je veoma očito u Amosovim proroštvima. »Ovako govori Jahve: 'Za tri zločina Izraela... odluka je neopoziva: jer prodavahu pravednika za srebro i nevoljnika za sandale; jer gaze po glavi siromahu i *sirotinju* na zlo vode'« (Am 2,6–7), ili: »Slušajte ovo, vi što gazite potrebnika i satirete *uboge u zemlji ('anwe 'eres)*« (Am 8,4). Kod Izaije su pravedni *'anawim* žrtve spleta: »U varalice pakosno je oružje; on spletke samo kuje, da lažima upropasti *uboge*, pa i kad nevoljnik pravo dokazuje« (Iz 32,7).

U Psalmista riječ *'anawim*, ne gubeći nimalo socijalno–gospodarsku oznaku sve više poprima spiritualizirane, duhovne značajke. Kao slavitelju, dok mu duša hvali Boga, Psalmistu je važno da »čuju *ponizni* i nek se raduju« (Ps 34,3). Dobro zna zbog čega ih poziva na radost: »Gledajte *ubogi* i radujte se, nek vam oživi srce, svima koji Boga tražite. Jer siromaha Jahve čuje...« (Ps 69,33–34), »podigne *ponizne*, zlotvore do zemlje snizuje« (Ps 147,6), »*ponizne* u pravdi vodi i uči *malene* putu svome« (Ps 25,9). Bog tako postupa jer »ljubi narod svoj, spasenjem ovjenčava *ponizne!*« (Ps 149,4). Oni imaju zaista razloga za silnu radost jer sam se Bog »diže... da sudi, da spasi *uboge na zemlji ('anwe 'eres)*« (Ps 76,10).

U mudrosnoj literaturi, gdje se *'anawim* javlja četiri puta, daje se prednosti *poniznima* pred oholima (usp. Izr 16,19), potiče se na dostojanstveno držanje prema *ubogima* (usp. Izr 14,21) i iznad svega pokazuje se da je Bog na njihovoj strani: »S podsmjeveračima on se podsmijeva, a *poniznima* dariva milost« (Izr 3,34).

Naziv *'anawim* potječe iz »istog semantičkog polje kao i druge riječi za siromašne«. ²² Taj je oblik siromaštva nastao zbog potlačenosti, dakle, uzrok mu je socijalno–gospodarski. Ovlaštena, nazovimo je tako, njihova blizina Bogu temelji se prema ranijim biblijskim spisima ponajprije na Božjem osjećaju za pravednost (usp. Am 2,6–7). Postepeno je izraz *'anawim* poprimao na religioznom, produhovljenom značenju. U Bibliji, posebno u Psalmima, oni se javljaju zapravo kao »Božji siromasi«. ²³ Septua-

u značenju, uporabom su se međusobna asimilirali (R. MARTIN–ACHARD, »*nh* II Essere misero«, DTAT 2, 307.310)

21 K. D. PLEINS, »Poor, Poverty (Old Testament)«, *The Anchor Bible Dictionary* (1992), 5, 411.

22 *Isto*.

23 Već pomalo »stara«, knjiga A. GELIN »*Les pauvres de Yahvé*« (Cerf, Paris, 1953), donosi često zanimljivo, premda ne uvijek uvjerljivo, razmišljanje o Jahvinim siromasima u Bibliji.

ginta još jače ističe duhovni značaj siromaštva pred Bogom. U tom grčkom prijevodu, koji je najstariji prijevod uopće Svetoga pisma, siromaštvo, ne samo kada je u izvorniku riječ o 'anawim, ima i gospodarsku i spiritualiziranu stranu.²⁴

Božji siromasi 'anawim nemaju prigodu tražiti oslonac i sigurnost u materijalnom posjedovanju. Nisu dobili očekivanu pravdu od vladara, nositelja moći, premda se to prema Zakonu pretpostavljalo. Jedino je Bog zapravo bio taj kome su mogli prepustiti svoj problem, svoju parnicu. Od njega su očekivali svu pravdu. Biblija ih osvjetljuje kao one koji su se zato sasvim usmjerili k Bogu, žive u potpunom predanju Bogu.

Iz bijede je, dakle, izranjalo nešto kristalno čisto, jedno dostojanstvo, uzor čovjekova življenja u povezanosti s Bogom, u predanju Božjoj zakriljenosti. Izraz »siromah«, 'anawim, može u tom smislu postati čak počasni naslov koji označuje upravo opisanu čovjekovu predanost Bogu. Mesija, kojeg najavljuje prorok Zaharija, jest takav »siromah«, koji »ponizan²⁵ jaše na magarcu« (Zah 9,9).

A'. »Blago vama, siromasi: vaše je kraljevstvo Božje« (Lk 6,20)

U »Božjim siromasima«, 'anawim, Biblija otkriva ispravan čovjekov stav prema Bogu, koji je stav potpune upućenosti na Boga, nalaženja jedino u njemu oslonca i sigurnosti, življenja u Božjoj zakriljenosti i u potpunom predanju njegovoj pravednosti. Izranjanje takvog dostojanstva iz siromaha nije nipošto »da« siromaštini. »Ni jedno slovice, ni jedan potezić iz Zakona neđe proći, dok se sve ne zbude« (Mt 5,18), rekao je Isus u Govoru na gori. Božja je volja u vezi sa siromaštinom zapisana u Zakonu i nije nikada prestala vrijediti: neka »...ne bude siromaha kod tebe« (Pnz 15,4). Biblijski ideal je zapravo *šalôm*, što nije samo »mir« između dviju strana, osoba ili narodnih zajednica, nego označuje integritet osobe i društva, materijalni i duhovni prosperitet, blagoslov, zdravlje i sreću, »integralno blagostanje«. ²⁶ Predmet je nade mesijanskih vremena (Iz 57,19; Ez 37,26; Jr 33,6), a sam Mesija je »knez *mironosni*« (Iz 9,6; usp. Mih 5,1–4), donositelj mira svijetu (Iv 14,27). To bi se trebalo ostvariti, tu na zemlji, u

24 Nazivi koje koristi LXX: *ptôchos* i *penes* (siromašan), *tapeinos* (blag, ponizan), *praus* (krotak) i izvedenice nose oba značenja, materijalno i duhovno, gospodarsko i spiritualizirano. O tome više u: DTAT, 315.

25 Hebrejska riječ u Zah 9,9 koja je jedna od oznaka budućeg kralja, Mesije, jest 'ani (krotak, ponizan, siromašan). 'ani kao i 'anawim potječe od istog korijena: 'nh.

26 T. MATURA, »Paradoxes bibliques. Les pauvres et la pauvreté dans la Bible«, *Christus*, 137 (1988), str. 24. O biblijskom značenju »mira« (*šalôm*) vidjeti npr: G. Von RAD & W. FOERSTER, »eirene ktl.«, TDNT 2, str. 400–420; J. RADERMAKERS, »Paix«, DEB, str. 950–951; I. MACAN, »Antropološko razmišljanje o miru« u: I. KOPREK (uredio), *Tako ćete imati mir. Filozofsko-teološka razmišljanja o miru i pravdi*, FTI, Zagreb, 1995.

povijesti. »Ljudska je povijest mjesto susreta s Ocem... na konkretan način.«²⁷ Kako je konkretnost života odudarala od onoga što je svetopisamska riječ zahtijevala, dobivao je na težini Izaijin navještaj o dolasku »mladice iz panja Jišajeva«, kralja koji će »po pravdi suditi ubogima« (usp. Iz 11,1.4) u Izraelu. Povratak iz babilonskog sužanjstva činio se pravim trenutkom za ostvarenje takvog iščekivanja. U pedesetak godina (od 587. do 538. pr. Kr.) egzila Izrael je, naime, proživio određeno duhovno pročišćenje. Nestanak njegovih osnovnih vjerskih i narodnih institucija (kraljevstva, Hrama, jedinstvene zajednice) bili su potaknuli sužnje u Babilonu na veoma plodno vlastito duhovno produbljanje, na čitanje svetih tekstova u novom svjetlu i na religiozni literarni zamah. I ponajljepše stranice Biblije nastale su upravo u tom razdoblju. Iščekivanje novosti u narodu u vezi sa siromasima izrekao je postegzilski prorok »Treći Izaija« riječima »Duh Jahve Gospoda na meni je, jer me Jahve pomaza, posla me da radosnu vijest donesem ubogima, da iscijelim srca slomljena...« (Iz 61,1). Sam prorok međutim, ostaje iznenađen »Božjom skrivenošću i šutnjom« u svojoj zemlji. Najavljuje ipak da iščekivanje nije uzaludno. Gospodnja će Slava konačno obasjati Svetu goru i Jeruzalem.

»Mladica iz panja Jišajeva«, Isus iz Nazareta, koji će se pojaviti za nekoliko stoljeća nakon egzila i još više vremena otkad ga je bio Prvi Izaija najavio, obznanjuje u nazaretskoj sinagogi da se na njega odnose Prorokove riječi: »Danas se ovo Pismo, koje ste čuli svojim ušima, ispunilo« (4,21).

Glede Isusa znamo da je imao svoje zanimanje. Bio je stolar, što je bio priznati socijalni status, no iz njegova javnog djelovanja koje nam otkrivaju Evanđelja, prepoznajemo ga kao »Sina čovječjega« koji nema jedno takvo mjesto »gdje bi glavu naslonio« (Mt 8,20). Svoj život završava na križu među razbojnicima. »Premda bogat« (2 Kor 8,9) kao utjelovljena Božja Riječ (usp. Iv 1,14) potpuno se solidarizirao sa siromašnima (usp. 2 Kor 8,9).²⁸

U evanđeljima vidimo Isusa kako prima djecu koja su slika nemoći (usp. Mk 10,13–16). Poistovjećuje se, kako smo već kazali, sa siromašnima: »... meni ste učinili koliko ste učinili jednome od ove moje najmanje braće« (Mt 25,40).

Iz njegovih susreta s ljudima i izjava spoznajemo da bogatstvo može — što ne znači da mora — biti zapreka u mogućoj odluci da se pođe s njim na njegov put. Bogati mladić nije uspio krenuti za Isusom »jer bijaše veoma bogat« (Lk 18,23). Nazarećanin izjavljuje da »... svjetska tjeskobna briga i *varavo* bogatstvo zaguše riječ« (Mt 13,22). Zato će reći: »Kako će

27 G. GUTIÉRREZ, »Les pauvres dans l'Eglise«, *Concilium*, 124 (1977), str. 109.

28 Na takvog Krista poziva se Pavao da bi potaknuo bogatije članove svojih zajednica da dijele sa siromašnjima.

mučno ući bogataši u kraljevstvo nebesko« (Mk 10,23), ili još žešće: »Lakše je devi kroz uši iglene nego bogatašu u kraljevstvo Božje« (Mt 20,24; Mk 10,25; Lk 18,25). Isus je bio precizan: »varavo bogatstvo« je zapreka za Kraljevstvo nebesko. To znači, da je bogatstvo loše onda kada je, zbog čovjekove priljepljenosti za njega, smetnja dolasku Božjeg kraljevstva. Sam Isus je u prijateljskoj povezanosti i s bogatima, s Lazarom i njegovim sestrama Martom i Marijom. Žene, za koje Luka piše da su pomagale Isusa i Dvanaesticu, zacijelo su bile bogatije (usp. Lk 8,3).

Isus, dakle, koji je »premda bogat... postao siromašan« (2 Kor 8,9), i koji je prijateljevao s bogatima, posebno je ne samo sličan nego i senzibilan prema (sa) siromašnima. Za primjer učenicima pokazuje sirotu udovicu »koja je od svoje sirotinje ...sve što je imala« (Mk 12,44) ubacila u hramsku riznicu. Odatle je nastala sintagma »udovičin novčić«. Kako međutim shvatiti njegovu primjedbu na negodovanje učenika zbog činjenice što je neka žena u Betaniji skupocjenim miomirisom pomazala Isusa, a moglo se time pomoći siromasima? Isus je, naime, tada rekao: »... siromaha svagda imate uza se«! (Mk 14,7). Više nego podsjećanje na realizam Tore »kako siromaha nikada neće nestati iz zemlje« (Pnz 15,11), u Isusovim je riječima je zvučao prigovor neizvršenosti osnovnog i polaznog zakonskog propisa u svezi sa stanjem mnogobrojnih Božjih stvorenja, koji su Božja slika (usp. Post 1,27). Taj propis u Zakonu, da se još jednom podsjetimo, glasi: ...neka »ne bude siromaha kod tebe« (Pnz 15,4). I za Isusa i njegove slušatelje riječi Tore su Božja riječ. On sam kao »utjelovljena Riječ« mogao je samo na taj način rasuđivati.

U takvom kontekstu treba čuti riječi iz Izaijine knjige koje Isus na se primjenjuje: »Duh Gospodnji... me posla blagovjesnikom biti siromasima« (Lk 4,18). U Evandjelju je sadržan zahtjev da nestane bijede. Takvo je značenje četiriju blaženstava kako ih je zapisao Luka:²⁹ »Blago vama, siromasi: vaše je kraljevstvo Božje«! (Lk 6,20) »Blago vama koji sada gladujete..., koji sada plaćete..., kad vas zamrže...« (Lk 6,21–22). Ovi sveto-pisamski tekstovi su »stupovi«³⁰ teologije oslobođenja. »Kod Luke je očito pitanje o okolnostima nesreće — siromaštine, gladi, suza, progonstva — koje će dokinuti Kraljevstvo koje je uspostavio Isus.«³¹ Stih iz Ps 137,4: »Kako da pjesmu Jahvinu pjevamo u zemlji tuđinskoj«, prepjevo je G. Gutiérrez u riječi »Kako pjevati o Bogu u svijetu opresije i represije«.³² A benediktinac J. Dupont piše, komentirajući upravo Blaženstva:

29 Suvremena egzegeza smatra da je Lukin oblik blaženstava (Lk 6,20s) stariji od Matejeva (Mt 5,3–10). Usp. J. GNILKA, *Jesus von Nazaret. Botschaft und Geschichte*, Herder, Freiburg, 1993, str. 180.

30 K. D. PLEINS, »Poor, Poverty (New Testament)«, *nav. dj.*, 5, 417.

31 T. MATURA, »Paradoxes bibliques. Les pauvres et la pauvreté dans la Bible«..., *nav. dj.*, str. 33.

32 G. GUTIÉRREZ, »Les pauvres dans l'Eglise«, *nav. dj.*, str. 113.

»Siromaštvo o kojem govore Blaženstva nije nipošto ideal koji se predlaže kršćanima, nego je riječ naprotiv o situaciji koja izaziva Božju pobunu i napad je na njegovu ljubav«. ³³

Ipak nam valja ostati još koji trenutak na obliku prvog blaženstva kako ga je zabilježio evanđelist Matej, koji glasi: »Blago siromasima *duhom*: njihovo je kraljevstvo nebesko« (Mt 5,3). U Matejevu tekstu nije govor o siromasima općenito nego o »siromasima *duhom*«. Riječju »*duhom*« dana je specifikacija siromaha. Treba vidjeti stoga što znači oznaka »*duhom*« i tad ćemo znati o kakvim se siromasima govori. »Blago siromasima *duhom*...« na grčkom glasi: *Makarioi hoi ptôchoi tō pneumati*... Švicarski egzeget U. Luz ³⁴ dobro obrazlaže: ako je *tō pneumati* (»*duhom*«) instrumentalni dativ, tada je riječ o stvarnom siromaštvu. Filološki pak nije vjerojatno da je riječ o »Božjem duhu«, niti o rečeničnoj konstrukciji s odnosnim (relativnim) dativom. Precizacijom »*duhom*« hoće se reći da stvarni siromasi o kojem je riječ u polaznoj rečenici Isusova Govora na gori ne moraju biti samo gospodarski i socijalni siromasi, nego svi oni koji su obeshrabreni, koji se doživljavaju nemoćni da sami sebi pomognu i poput prosjaka stoje pred Bogom. U. Luz primjećuje da sam izraz ne otkriva jesu li »siromasi *duhom*« siromašni ili bogati. ³⁵ Očito je da izraz »siromasi *duhom*« ima svoju pretpovijest ³⁶ koja je Matejevim čitateljima morala biti veoma poznata. Riječ je o Božjim siromasima, *'anawim*, koji »prepuštaju svoju parnicu Bogu«, ³⁷ Bog im je jedini oslonac, žive pred njim u potpunom predanju. Dok je s jedne strane bogatašu »mučno ući... u kraljevstvo nebesko« (Mk 10,23) ako je prikovan lancima svoga posjeda, i to zato što poput bogatog mladića »uvijek ima neku ispriku...« ³⁸ (usp. Mt 8,18–22; 19,22; Lk 14,15–24), dotle su *'anawim*, »siromasi *duhom*«, svojim egzistencijalnim stavom sasvim raspoloživi za novost Radosne vijesti. ³⁹ U tome je to jedinstveno dostojanstvo koje krase »siromahe *duhom*«. Njima, bilo gospodarski siromašni ili eventualno bogati, ⁴⁰ pripada Kraljevstvo

33 J. DUPONT, *Il messaggio delle beatitudini* (nasl. izv: *Le message des Béatitudes*), nav. dj., str. 13.

34 U. LUZ, *Das Evangelium nach Matthäus*. 1. Teil, EKK, Benzinger Verlag, Neukirchener Verlag, 1985, str. 205/206.

35 *Nav. dj.*, str. 207.

36 Izvan Novog zavjeta jedinu zasad poznatu usporedbu nazivu »siromasi *duhom*« nalazimo u Kumranu: 1QH 14,3; 1QM 14,7. Njima se suprotstavljaju oni koji su »otvrdnuta« srca (1QM 14,7) (Usp. U. LUZ: *Das Evangelium nach Matthäus*, nav. dj., str. 206; A. REBIĆ, *Blaženstva*, KS, Zagreb, 1986, str. 38.).

37 J. GNILKA, *Jesus von Nazaret...*, nav. dj., str. 181.

38 Y. CONGAR, »La pauvreté comme la liberté«, *Concilium*, 124 (1977), str. 133.

39 Isus u molitvi Ocu ističe otvorenost jednostavnih: »Slavim te, Oče, Gospodaru neba i zemlje, što si ovo sakrio od mudrih i umnih, a objavio malenima« (Mt 11,25).

40 Pojam *'anawim* ima religioznu oznaku, ali je gotovo uvijek s time povezan socijalni moment (usp. U. LUZ, *Das Evangelium nach Matthäus*, nav. dj., str. 204). Ipak je

Božje. S uskrslim Gospodinom kraljevstvo nebesko je već među njima. Zato ima sasvim pravo J. Guillet kad piše: »Osnovni dojam o prvim kršćanima je taj da im je Krist dao u vlasništvo neiscrpiljiv trezor: 'Srebra i zlata nema u mene, ali što imam — to ti dajem: u ime Isusa Krista Nazarećanina hodaj' (Dj 3,5)«. ⁴¹ Izaijino se proroštvo na taj način počelo ostvarivati: »A siromasi će se opet radovati u Jahvi... klicat će Svecu Izraelovu« (Iz 29,19).

Zaključak

Tijekom povijesti biblijskog naroda koja je obilježena nomadskim načinom života, kada su se plemena selila i ljudi bili izravno i egzistencijalno upućeni jedni na druge, nije bilo očitiije podijeljenosti na bogate i siromašne. Pojava siromaštva vezana je za smještaj u obećanoj i *darovanoj* zemlji i političku organiziranost naroda. Između raznih vrsta siromaha, sudbinskih i gospodarskih, koji se pojavljuju u Izraelu biblijski tekst ističe tri vrste: došljake (prognanike, izbjeglice, strance, tuđinace), sirote i udovice (usp. Pnz 14,29; Jr 7,6; Ps 146,9).

Cijelo Sveto pismo protkano je — na momente veoma snažno — zauzimanjem za siromahe. Sâm Jahve se naziva njihovim »ocem« i »braniteljem« (usp. Ps 68,6). Na zemlji trebaju svi dostojanstveno živjeti, jer ju je Gospodin *darovao* (Pnz 15,7) ne samo jednoj zajednici ili samo nekim pojedincima nego čitavom narodu. Ona usto uvijek ostaje Gospodnja zemlja (usp. Lev 25,23). Stoga u Zakonu može stajati kao Božja volja: »...da ne bude siromaha kod tebe« (Pnz 15,4), to jest: *Neka nitko na Gospodnjoj zemlji ne bude siromah*.

No prema samoj Tori brzo se razabire kako je to nedostiživi ideal. S punim realizmom, sve dok se ta odredba pokazuje neprovedivom, u Zakonu stoji: »Kako siromaha nikada neće nestati iz zemlje, zapovijedam ti: širom otvaraj svoju ruku svome bratu, svome siromahu i potrebitu u zemlji svojoj« (Pnz 15,11). Prorok najavljuje za budućnost pravednoga vladara, mladicu »iz panja Jišajeva« (Iz 11,1). Za sadašnjost je naprotiv bilo važno pokazati kako se Bogu ne mile tlačitelji (usp. Ps 72) protiv kojih se On sâm »diže« (Ps 76,10). Biblijskim isticanjem Božje zauzetosti za siromahe i njihove upućenosti na Boga pojam siromaštva, koje inače ima so-

»mučno ući bogatašu u kraljevstvo nebesko« (Mk 10,23). To je osnovni povod da od početka kršćanstva, ali istodobno i ranije u židovstvu, ima osoba koji se odriču svakoga bogatstva iz religioznih motiva. »Siromaštvo koje se shvaća i živi kao potpuna ovisnost o Bogu i kao uvjet bratske raspoloživosti (dostupnosti) jest stanje koje je najprikladnije za onoga kojim se Bog želi poslužiti za svoje djelo« (Y. CONGAR, »La pauvreté comme la liberté«, *nav. dj.*, str. 132).

41 J. GUILLET, »Pauvreté de Jésus-Christ«, *Christus*, 24 (1959), 449. U *Knjizi Otkrivenja* u istom smislu piše: »Znam tvoju nevolju i siromaštvo — ali ti si bogat« (Otk 2,9).

cijalno–ekonomsku dimenziju, dobiva i religiozno značenje. Biblijski siromasi postaju takoreći »Božji siromasi«, *'anawim*. Iz bijede je, dakle, izranjalo nešto kristalno čisto, duhovni uzor čovjeka pred Bogom. Upravo u »Božjim siromasima« (*'anawim*) Biblija otkriva ispravan čovjekov stav prema Bogu, koji je stav življenja u Božjoj zakriljenosti, potpune upućenosti na Boga, nalaženja jedino u njemu oslonca i sigurnosti u punom predanju njegovoj pravednosti. Sâm budući Mesija dobiva takav počasni, produhovljeni naslov »siromaha«, koji »ponizan jaše na magarcu« (Zah 9,9).

Očito je međutim u Bibliji da izranjanje takvog dostojanstva iz svijeta siromašnih nije nipošto »da« samoj siromaštini. Biblijski ideal je, ustvari, *šalôm* (usp. Ez 37,26), materijalni i duhovni procvat. »Varavo bogatstvo« (Mt 13,22) zapravo zagušuje riječ, barijera je dolasku Kraljevstva koje Isus navješćuje. Isus Krist, proročki obećana »mladica ...Jišajeva« (usp. Iz 11,1) otklanja i takvo bogatstvo (Mt 13,22) i brani dostojanstvo siromaha. Utjelovljena Riječ svojim djelovanjem i naučavanjem, što posebno vrijedi za Govor na gori, ne dolazi u suprotnost s Božjom riječju zapisanoj u Tori (usp. Mt 5,17) koja zahtijeva da ne bude siromaha. Matej i Luka ustvari donose svaki po jedan vidik glede siromaha iz najpoznatijeg Isusova govora. Lukin oblik blaženstva »Blago vama, siromasi: vaše je kraljevstvo Božje!« (Lk 6,20) ističe »Božju pobunu« protiv bijede. Sâm Bog se u Isusu Kristu »diže... da sudi, da spasi *uboge na zemlji*« (Ps 76,10). Matej pak donosi produhovljeni vidik blaženstva. Porukom »Blago siromasima duhom: njihovo je kraljevstvo nebesko« (Mt 5,3) uzdiže stav otvorenosti Božjih siromaha, *'anawim*, za novost Kraljevstva. Takvi, gospodarski bogatiji ili siromašniji, imaju već riznicu Kraljevstva (usp. Dj 3,5).

DIGNITY OF THE POOR

The Poor in the Bible

Pero Vidović

Summary

Among the many different poor in the biblical world, the author stresses — not only in analogy to our circumstances — the newcomers (expatriated), the orphans, and the widows. It is God's will that on the earth, His gift to mankind (cf. Deut 15,7) but which still belongs to God (cf. Lev 25,23), nobody should be poor (cf. Deut 15,4).

As long as it remains impossible to carry out this order, the Law says »I command thee: open your hand widely... to your poor« (Deut 15,11). Jahveh, the »father« and »defender« (Ps 68,6) himself »raises« (Ps 76,10) against the oppressor. The poor become »God's poor«, 'anawim. This concept means living in devotion to God, confiding in his righteousness.

The biblical ideal is not poverty, however, but shalom, material and spiritual prosperity. Jesus declines »delusive wealth« (Matt 13,22) and defends the dignity of the poor. Quoting his Speech on the Mountain, Matthew and Luke present their respective views on the poor. Matthew (5,3) emphasizes the openness of the kingdom of God for the »poor« ('anawim), who already possess the riches of the kingdom, whereas Luke (6,20) points out »the Lord's revolt« in Jesus Christ against poverty (cf. Ps 76,10).

